

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 24 Sayı: 47 (Year: 24 Issue: 47)

Mart-2021-Eylül 2021 (March 2021-September 2021)

E-ISSN: 2149-9098

****Kitap Eleştirisi****

Emine Ay*

Medya ve İletişim

Paddy Scannell (2020). *Medya ve İletişim*. Çev., Oğuzhan Taş ve Burcu Sümer, Ankara: Ütopya Yayınları, 328 sayfa.

Paddy Scannell'in 2007'de kaleme aldığı *Medya ve İletişim* kitabı, alışılmış akademik tarih yazımının dışına çıkarak, medya ve iletişimi odağına alan ya da bunların kıyısında dolaşan farklı disiplinlerin oluşum ve doğum anlarını mercek altına alıyor. Yarı-biyografik denebilecek bir tarzda kaleme alınan bu eserin amacı, yazarın giriş kısmında ifade ettiği gibi, bu akademik tarih yazımına biyografik ya da kurumsal bir arka plan kazandırmak değil, medya ve iletişimi konu alan akademik ürünlerin oluşum sürecine, bunların yapısı ve içeriğini belirleyen tarihselliğe vurgu yapmak ve daha da önemlisi kişilerin birbiriyle kesişen yolları ve ilişkileri içerisinde şekillenen ya da dönüşen bu akademik ürünleri "emek" bağlamında açıklığa kavuşturmak.

Scannell, kitabın üç temel hatta ilerleyeceğini okuyucuya en başından duyurur: 1) Amerika'da 1930'lardan 1950'lerin ortalarına kadar etkili olan ve odağına radyoyu alan kitle iletişim sosyolojisi, 2) İngiltere'de 1960'ların ortasından başlayarak 1970'lerin sonuna kadar devam eden ve odağına televizyonu alan Kültürel Çalışmalar'ın dalı olarak medya

* TED Üniversitesi, İngilizce Dil Okulu.

Orcid no: 0000-0002-8388-4715, femineay@gmail.com

çalışmaları, 3) Almanya’da ortaya çıkıp Amerika’da sürgün dönemi yaşayan, felsefe, sosyoloji ve tarih disiplinleri arasında gezinen ve odağına kitle iletişim araçlarını alan eleştirel sosyal teori. Bu tarihsel uğraklar kitabın asıl eksenine de ışık tutar. Scannell, dikkatli bir okuyucunun gözünden kaçmayacak bir ayrıntıyı yine de dikkatin insafına bırakmak istemeyerek, kitabın ismindeki bağlacın italik yazılmasına yol açan olguyu açıklar. Buna göre medya, kitabın öncelikli odağıdır ve kitapta asıl olarak medya alanında yapılan akademik çalışmaların seyri ele alınacaktır. İletişim ise, medya çalışmalarının tarihsel seyri içerisinde kendisiyle “doğal bir yakınlık” kurmadığı bir alan olarak kitapta da ikincil olarak ele alınır. Hala oldukça kafa karıştırıcı olan bu geniş alanın bütünlüklü bir tahlilini yapmak yerine Scannell, iletişimin tarih, edebiyat, felsefe ve sosyoloji alanlarındaki yankılanmalarının seçici bir değerlendirmesini yapar. Kitabın ana hatlarını oluşturan üç uğrağın da merkezine almayıp teğet geçtiği “iletişim sorununun medyayla bağlantısı içindeki önemi”ne bir sonraki kitabında eğileceğinin müjdesini vererek bu ilk kitabın ona temel sağlama amacında olduğunun da altını çizer.

Üç ana kısımdan oluşan kitabın alt bölümleri, tarihsel gelişimi içinde medya araştırmalarının ilgilendiği temel sorular ve araştırmaların bu sorulara yönelme sebepleri doğrultusunda belirlenmiştir. Buna göre, “Kitleler” başlığını taşıyan ilk kısım, ABD’de 1930’lar ve 40’larda “sosyal sorun”un odağındaki “kitleler”i merkezine alan medya araştırmalarının ayrıntılı bir resmini çizer. Scannell, akademik alanların ortaya çıkışında şans faktörünün olmadığını, bu alanların tarihsel sürecin belirleyici etkisini yansıttığını ifade eder. Aslında ortaya çıkan her bir alan modernliğin ürettiği patolojilere verilen yanıtlardır. Buna göre kitleler, medya araştırmalarının yöneldiği “sosyal” bir sorundur. 1930’larda ABD’de radyo ile kurulan akademik ilişkinin temelinde bu soruya bir cevap bulma ihtiyacı yatar ve bunun ortaya çıkardığı alan kitle iletişim sosyolojisi olmuştur. Ancak Scannell bu yeni alandaki vurgunun yine iletişimde değil de medyada olduğunu hatırlatarak dönemin entelektüel dünyasındaki kitle tasavvurunun yürütülen araştırmalarda belirleyici olduğunun altını çizer. Buna göre radyonun geniş kitleler üzerindeki etkisinden duyulan endişe bu dönemde Paul Lazarsfeld öncülüğünde yürütülen araştırmaların belirleyicisi olmuştur. Varsayılan şey kitlelerin manipüle edilmeye

her an hazır, savunmasız yığınlar olduğu ve radyonun bu kitleler üzerinde doğrudan ve güçlü etkisi bulunduğu. Kitlelere dair endişeleri şekillendiren yalnızca onların siyasal bir güç olarak mobilize edilme potansiyelleri değil, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerinin eğitimi ve selametidir ve Lazarsfeld'in çalışmalarının hareket noktasını bu endişeler oluşturur. *Mars İstilasası* ve *Kitleesel İnkna* gibi çalışmaların hareket noktası iletişim araçlarının kitleler üzerindeki doğrudan etkisi varsayımı iken, alanın "içeriden" gelişiminde "iki aşamalı akış"ın keşfiyle birlikte "iş birliğine dayalı kişilerarası iletişim" akademik incelemenin odağına yerleşmiştir. Kişilerarası iletişim, daha önce kitle iletişim sosyolojisinin gözden kaçırdığı ya da anlamlandıramadığı bir konudur. O zamana dek tarihsel ve sosyolojik bir öneme sahip görülmemiştir. Bu çerçevede, Elihu Katz ve Paul Lazarsfeld'in *Kişisel Etki* kitabı, kitleler üzerine düşünen akademinin rotasını, çaresiz insan yığınlarından güçlü kişilerarası ağlarla örülü gündelik hayata çeviren öncü bir çalışma olmuştur. Tıpkı yine bu kısımda ele alınan David Riesman'ın analizlerinde görüldüğü gibi.

Kitabın "Gündelik Hayat" başlıklı ikinci kısmı, bir önceki kısımda toplumsal bir soruna verilen sosyolojik cevaba karşı, dönüşen toplumdaki "yeni" soruyu ve bu soruya cevap olarak ortaya çıkan yeni bir disiplini imler. Buna göre sorun şimdi "kültürel"dir ve buna bir cevap olarak doğan disiplin, odağına tam olarak modern hayatı alan edebiyat çalışmalarıdır. Aslında asıl mesele, bu yeni soruya sosyolojinin cevap verememesi değil, İngiltere'nin kendi toplumsal dönüşümünü anlamlandıracak bir sosyoloji geleneğinden yoksun olmasıdır. Bu sorunun gündelik hayat ve edebiyatla ilişkili olarak öne çıktığı tarihsel uğrak ise yokluk toplumundan bolluk toplumuna geçilen 1950'lerdir. Scannell, 1950'lerin önemine kitap boyunca değinir: "Açlık yılları" diye adlandırılan 1930'lardan sonra savaş ekonomisine geçilerek geniş ölçekli istihdamın sağlanması sayesinde bir zamanlar yalnızca burjuvazinin erişebildiği hayat tarzının toplumun geniş kesimlerine ulaştığı bir refah toplumuna geçişin Kuzey Amerika ve İngiltere'de tamamlandığı dönemdir 1950'ler. Bunun toplumsal yaşamdaki anlamı, geniş kitlelerin para ve boş zamanı, dolayısıyla eğlenceyi deneyimlemeye başlamasıdır. Kitlelerin bu maddi ve zamansal kaynakları doğru kullanma konusunda yönlendirilme kaygısı İngiltere'de kültür

odaklı edebiyat çalışmalarının hareket noktası olmuştur. Benzer şekilde siyasal ve toplumsal bir tehdit olarak kitle tasavvuru ile çıkılan yolda, Lazarsfeld ve Katz'ın "insanları" gündelik hayatları içerisinde keşfetmeleri ile eş zamanlı olarak Richard Hoggart *Okuryazarlığın Kullanımları* kitabında insanları gerçek hayatları içerisinde keşfetmiştir. Scannell'a göre her iki çalışma da kitle toplumu tasavvurunun hakimiyetindeki bir zamandan gündelik hayatın ön plana çıktığı bir zamana geçişi haber verir. Raymond Williams'ın İngiliz işçi sınıfı yaşamını anlamaya çalıştığı eserinde kültürün sıradanlığını ilan etmesiyle, o zamana dek hâkim olan dışlayıcı ve yüksek sanat olarak kültür anlayışından, yaşam şekli olarak kültür kavrayışına geçilmiş, kültürün tanımı radikal bir şekilde yeniden yapılmıştır. Ancak 1950'lerle birlikte akademinin toplumsal kavrama şeklinde gerçekleşen bu büyük dönüşüm, etkisini sadece kültür ve edebiyat çalışmalarında değil, sosyolojide de gösterir. O zamana kadar kişileri aşan makro bir bakış açısıyla toplumu anlama çalışmaları, kitlelerin sönümlenişi ve insanların keşfiyle, odağını mikro olana çevirmiş, gündelik hayat ve toplumun sıradan üyelerini araştırma konusu etmiştir. Erving Goffman'ın günlük hayattaki etkileşimi incelediği, "sosyal hayatı olanaklı kılan nedir?" sorusuna bir cevap arayışında, benliğin sosyolojik boyutuyla ilgilendiği çalışmaları buna örnektir. Harold Garfinkel ise etkileşimin ahlaki zeminindeki gündelik dünyayı odağına alan çalışmalar yapar. Scannell'a göre bütün bunların bize iletişim bağlamında 1950'lere dair söylediği şey, artık hayatta kalma ihtiyacının belirlemediği ilişkilerin kendinde önem kazanması ve modern gündelik hayat kültüründe öne çıkarak düşünsel hayatta da yankılanmasıdır.

Scannell, "İletişimsel Rasyonellik ve İrrasyonellik" başlığını taşıyan üçüncü kısımda, savaş sonrası düşünce dünyasına damgasını vuran toplumsal kavrayışta sıradan ve gündelik olana geçişin, felsefe, dil ve siyasetteki karşılığını ele alır. "Sosyal etkileşimin nasıl işlediği" sorusuna cevap arayışları, dilin sıradan gündelik hayattaki sosyal ve iletişimsel işlevlerini odağına alan çalışmalarla dilbilim ve felsefe içerisinden verilmeye çalışılır. Bu alanlarda geliştirilen yaklaşım ve keşifler, televizyon ve radyoda konuşma üzerine yürütülen araştırmalarda uygulanacak kavram ve yöntemleri sağlamışlardır. Kurumsal konuşmanın örgütlenişiyle ilgilenerek bunun gündelik

kişilerarası etkileşimden farkını ortaya koyan bu çalışmalar, yayınlardaki konuşmaların dolayımı ve performansa dayalı karakterini deşifre etmesi bakımından önemlidir. 1970'lere gelindiğinde çağdaş kültürün merkezinde yerini alan televizyona dair yürütülen çalışmalar, Stuart Hall önderliğindeki araştırmaların odağına yerleşir. Bunun kültürün incelenmesi üzerine bir yeniden düşünme olduğunun altını çizen Scannell, sıradan ve gündelik olana karşılık gelen kültürün incelenmesinde daha önce ihmal edilen ideoloji kavramının İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın odağına Hall ile yerleştiğini ifade eder. Bu bakış açısı, Frankfurt Okulu'nun kapitalist toplum modelinin kültürel hayattaki yansımasına dair eleştirisini yankılar: Modern toplumda bireyler kapitalist üretim ilişkilerinin belirlediği koşullarla sarmalanmıştır ve bu (ideoloji) varoluşun gerçek koşullarını perdeler. Televizyonun nasıl işlediğini dair kültürel üretim ve tüketim ilişkilerini analiz edecek bir model kurma arayışı ile yola koyulan Hall'un medya çalışmalarına katkısı, Amerikancı etki paradigmasına karşı gelen kodlama/kodaçımı modelidir. Medyanın aşırı belirlenimci ve izlerkitlenin pasif alıcılar olduğu medya modeline karşı Hall, özne olarak izleyiciyi koyarak medya merkezli iletişimin (ir)rasyonalite ile birlikte düşünülmesine olanak tanır. Ancak rasyonalitenin iletişimle birlikte merkezi bir konumda ele alınışı asıl olarak Jürgen Habermas'ın çalışmalarında kendini gösterir. Scannell'e göre Habermas Frankfurt Okulu'nun son üyesi olarak, Okul tarafından başlatılan rasyonel aklı kurtarma meselesini aklı yeniden inşa etmeye girişerek nihayetlendirmeye çalışır. Bunu ise modernliği yeniden yorumlayarak ve rasyonel aklı özdüşünümselliğinden kurtarıp sosyal etkileşimli bir yerden kurgulamaya çalışarak yapar: İnsana ve insan hayatına özgü meseleleri kavrayacak, "kişiler arasındaki iletişimin koşulu ve sonucu olarak aklın" yeniden inşası. Habermas'ın iletişimsel rasyonalite adını verdiği bu model, "sistem"nin karşılığı olarak devlette stratejik rasyonalite ve "yaşam dünyası"nın karşılığı olarak toplumda iletişimsel rasyonalitenin işlediği bir formülü öngörür.

Scannell medyayı odağına alan akademik araştırmaların "içeriden tarihi" ile toplumsal dönüşümlere birer yanıt teşkil ettikleri "dışarıdan tarihi"ni bir arada kavramaya çalışarak, onları çift yönlü bir anlatı etrafında incelemiştir. Kitabın bölümlerinde medya çalışmalarının farklı disiplinler bağlamlarında şekillenen kurucu anlarını başlangıçtaki

kurucu sorunsalları üzerinden anlamlandırmaya çalışması oldukça öğreticidir. ABD’de gelişen kitle iletişim sosyolojisinin damgasını vurduğu 1930’lar ve İngiltere’de şekillenen medya çalışmalarının damgasını vurduğu 1970’ler bu ikili anlatının temel eksenini oluşturan tarihsel uğraklardır. Scannell, bu iki tarihsel momenti, dünyadaki köklü iktisadi dönüşümlerin etkileri olarak ele alır ve anlatısını buna göre kurgular. Sonuç bölümünde, bu bakış açısını geliştirmesinde David Riesman’ın ne kadar etkili olduğunu yineler. İletişim sorununun tüm bu araştırmalarda geri planda kalışına dair başlangıçta dile getirdiği iddiasını, ayrıntılı sonuç bölümünde yeniden gündeme getirir ve bir üçleme olarak tasarladığı eserin sonraki ciltlerinde bu meseleyle daha yakından ilgileneceğini belirtir.

Scannell, okuyucuyu medya ve iletişimin izinde disiplinler arasında bir gezintiye çıkarmaz, aynı zamanda altını çizdiği tarihsel uğraklarda kıtalar arasında da götürüp getirir. Bunu bir fikirler tarihi ya da karşılaştırmalı tarih yaklaşımı ile yapmamasını ise birbirlerine göbekten bağlı Avrupa ile Kuzey Amerika’daki gelişmelerin aynı tarihsel süreç içerisinde dünya modernleşmesine verilmiş yanıtlar olarak görmesiyle açıklar. Fakat Scannell, iki kıta arasında yaşanan gerilimin medya ve iletişim çalışmalarına verdiği yönü, bütünsel bir bakış ile dışarıdan ve alanların içeriden tarihi ile ele almasına rağmen okuyucuyu ne akademik ne de tarihsel ayrıntıya boğar. Üstelik karşılaştırmalıdan ziyade bütünlüklü bir anlatıyı tercih etmek gibi zorlu bir çabayı, İngiliz düşünürlerine has tipik ağdalı ve karmaşık dile kurban etmez. Kitap aksine, dilinin berraklığı ve tarihsel arka planın ustaca kurgulanmasından aldığı güçle kendini bir teori kitabından beklenmeyecek şekilde okutur. Bu zorlu anlatıyı kurgularken, Scannell’in, tarihsel süreci anlamlandırırken kendisinden ne kadar çok ilham aldığını söylediği, en çok satan ve okunan sosyoloji kitabı *Yalnız Kalabalık*’ın yazarı David Riesman’dan üslup ve dil anlamında da etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Daha da önemlisi kitap, orijinal dili İngilizce’deki berrak, akıcı ve özgün anlatımını usta ve titiz bir çeviri sayesinde kaybetmemiş ve medya ve iletişim alanlarında çalışanların sıkça başvuracağı bir başucu kitabı olarak Türkçe’de yerini almıştır.